

ætate sua martyrum quidem Gervasii atque Protasii Acta exstitisse, non vero Vitalis et Agricolæ. Postremo Epistola quæ in Romana editione *Flaviano* inscribitur; in codice autem Regiæ Bibliothecæ vix ducentis annis superiore: *De moribus et honesta vita*; licet utrobique Ambrosii nomen in fronte ferat, huic tamen titulo ejusdem stylus ac ingenium plane reclamant.

EPISTOLÆ

EX AMBROSIANARUM NUMERO SEGREGATÆ.

479 EPISTOLA I.

Antequam Agnæ virginis martyrium describatur, amor in eam filii præfecti, ejusque repulsa memoratur. Hinc adjicitur virginis condemnatio ad lupanar, et inter miracula divinitus propter eandem puellam perpetrata, adolescentis in eam depereuntis interitus, atque ad vitam revocatio. Tum sequitur virginis ob ethnicorum seditionem condemnatio ad rogam, ejusque in mediis ignibus illææsæ permanentis cruenta cædes. Mox paganorum in Christianos ad Martyris tumulum orationi instantes furore declarato, nex Emerentianæ, et Constantiæ Augustæ sanitas restituta, nec non ab eadem principe templum liberatrici suæ ædificatum, et ipsius cum aliis pluribus virginitatis propositum enarratur.

AMBROSIUSEPISCOPUS servus Christi virginibus sacris.

1. Diem festum sacratissimæ virginis celeberrimus: hinc psalmi resonent, inde concrepent lectiones: hinc populorum turbæ lætentur, inde subleventur pauperes Christi. Omnes ergo gratulemur in Domino, et ad ædificationem virginum qualiter passa sit Agnes beatissima, ad memoriam revocemus. Tempore illo erat quædam virgo Romæ nobilibus orta natalibus, nomine Agnes, quæ certans contra principes et potestates tenebrarum (1), terdecimo ætatis suæ anno mortem perdidit, et vitam invenit; quia solum vitæ dilexit Auctorem. Infantia quidem computabatur in annis, sed erat senectus mentis in moribus (2): corpore quidem juvenula, sed animo cana. Pulchra facie, sed pulchrior fide, et elegantior castitate.

2. Quæ dum a scholis reverteretur, a præfecti Urbis filio adamatur. Cujus parentes cum requisissent, et invenissent, cœperunt pulchra offerre, et pulchriora promittere (3). Denique detulerant secum pretiosissima ornamenta, quæ a beata Agne veluti quædam stercora sunt recusata. Unde factum est ut juvenis majori perurgeretur amoris stimulo, et putans eam juvenis meliora velle accipere ornamenta, omnem lapidem pretiosum secum defert, et gloriam (4): et per se ipsum, et per amicos, et per notos, et affines, cœpit aures virginis appellare, divitias, domos, possessiones, familias, atque omnes

(1) *Tempore illo erat.... et potestates tenebrarum, e Noalliano cod. restituuntur.*

(2) *Omnes edit., sed mentis senectus erat immentia; melius vero cod. Noall. ut in contextu.*

(3) *Ita cod. Noall.; omnes autem edit., cujus*

A hujus mundi delicias repromittere, si consensum suum ejus conjugio non negasset.

3. Ad hæc beata Agnes tale fertur juveni dedisse responsum: Discede a me, fomes peccati, nutrimentum facinoris, pabulum mortis: discede a me; quia jam ab alio amatore præventa sum, qui mihi satis meliora obtulit ornamenta, et annulo fidei suæ subarrhavit me, longe te nobilior et genere et dignitate. Ornavit inæstimabili dextrocherio dextram meam, et collum meum cinxit lapidibus pretiosis. Tradidit auribus meis inæstimabiles margaritas, et circumdedit me vernantibus atque coruscantibus gemmis. Posuit signum in faciem meam, ut nullum præter ipsum amatorem admittam. Induit me cyclade auro texta, et immensis monilibus ornavit me. Ostendit mihi thesauros incomparabiles, quos mihi se daturum repromisit, si in ejus perseveravero amore. Non ergo potero ad contumeliam prioris amatoris vel aspicere alium et illum relinquere cum quo sum charitate devincta; cujus est generositas celsior, possibilitas fortior, aspectus pulchrior, amor suavior, et omni gratia elegantior. A quo mihi jam thalamus collocatus est, cujus mihi organa modulatis vocibus resonant cujus mihi virgines justissimis vocibus cantant. Jam mel et lac ex ore ejus suscepi, jam amplexibus ejus castis astricta 480 sum, jam corpus ejus corpori meo sociatum est, et sanguis ejus ornavit genas meas. Cujus mater virgo est, cujus pater feminam nescit; cui angeli serviunt, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur, cujus odore reviviscunt mortui, cujus tactu confortantur infirmi, cujus opes nunquam deficient, cujusque divitiæ nunquam decrescant. Ipsi soli servo fidem meam, ipsi me tota devotione committo. Quem cum amavero, casta sum: cum tetigero, munda sum: cum accepero, virgo sum. Nec deerunt post nuptias filii, ubi partus sine dolore succedit, et fecunditas quotidiana cumulatur.

3. Audiens insanissimus juvenis, amore carpitur

parentes dum requisisset, et invenisset, cœpit offerre plurima, et plura promittere.

(4) *Omnes edit., omnium lapidum pretiosorum secum detulit gloriam.*

cæco, et inter angustias animi et corporis anhelo A et Deus omnipotens mentes magis comprobatur quam cruciatur spiritu. Inter hæc lecto prosternitur, et per alta suspiria amor a medicis aperitur. Fiunt nota patri, quæ fuerant inventa a medicis, et eadem paterna voce, quæ fuerant jam dicta a filio, ad petitionem virginis revolvuntur. Abnegat Agnes beatissima, et se nullo pacto prioris asserit sponsi fœdera violare. Cumque pater diceret in fascibus se constitutum præturam agere (5), et idcirco quemvis etiam illustrem virum minime sibi debere præferri; cœpit tamen vehementissime inquirere quis esset sponsus, sancta cujus Agnes potestate gloriaretur. Tunc exstitit quidam ex parasitis ejus, qui diceret hanc christianam esse ab infantia, et magicis artibus ita occupatam, ut dicat Christum sponsum suum esse.

4. Audiens hæc Symphronius præfectus lætus B efficitur, et missa apparitione cum grandi strepitu, suis eam tribunalibus præcepit sisti. Et primo quidem blandis eam sermonibus secretius provocat, deinde terroribus pulsat. Sed virgo Christi nec blandimento seducitur, nec terrore concutitur: sed eodem vultu, eodem animo perseverans, et terrenam similiter sicut blandientem animo deridebat. Videns itaque Symphronius præfectus tantam in puella constantiam, parentes ejus alloquitur: et quia erant nobiles, et vim eis inferre non poterat, titulum eis christianitatis opposuit. Sequente autem die Agnem sibi præsentari jubet: et iterum iterumque repetens, replicare cœpit de juvenis amore sermonem.

5. Cumque omnes sermones ejus casso labore deficerent, sisti eam suis tribunalibus jussit, cui C et dixit: Superstitio Christianorum, de quorum te magicis artibus jactas, nisi a te fuerit segregata, non poteris insaniam abjicere pectoris, neque æquissimis consiliis præbere consensum. Unde te ad venerabilem deam Vestam properare necesse est, et si perseverantia virginitatis placet, ejus die nocteque sacrificiis reverendis insistas. Ad hæc beata Agnes respondit: Si filium tuum, quamvis iniquo amore vexatum, tamen viventem hominem recusavi: hominem utique qui est rationis capax, qui et audire, et videre, et palpare, et ambulare potest, et (6) fulgore lucis hujus cum bonis perfrui: si ergo hunc causa amoris Christi nulla possum ratione respicere; quomodo possum idola muta et surda, et sine sensu et sine anima colere, et ad injuriam summi D Dei cervicem meam vanis lapidibus inclinare?

6. Audiens hæc præfectus Symphronius dixit: Cupio præbere consultum (7) infantia tuæ, et adhuc te deos blasphemantem idcirco differo, quia annos tuos infra sensum aspicio. Noli ergo temetipsam ita despiciere, ut motus deorum incurras. Beata Agnes respondit: Noli infantiam corporalem ita in me despiciere, ut putes me te velle habere propitium. Fides enim non in annis, sed in sensibus geritur:

(5) Ita cod. Noall.; edit. vero, in fascibus præfecturæ se agere.

(6) Omnes edit., et flore lucis hujus cum bonis frui; cod. Noall., et fulgore, etc.

et Deus omnipotens mentes magis comprobatur quam ætates. Deos autem tuos, quorum motus me incurrere 481 non vis, ipsis irasci permittite, ipsis loqui jube: ipsi hoc mihi præcipiant, ipsi jubeant se coli, ipsi jubeant adorari. Verum quoniam ad hoc video te tendere, quod impetrare non poteris, quidquid tibi videtur, exerce.

7. Symphronius præfectus dixit: Unum tibi e duobus elige, aut cum virginibus deæ Vestæ sacrificia, aut cum meretricibus scortaberis in contubernio lupanari. Et longe erunt a te Christiani, qui te ita magicis artibus imbuerunt, ut hanc calamitatem intrepido animo te posse perferre confidas. Unde, ut dixi, aut sacrificia deæ Vestæ ad laudem generis tui; aut ad ignominiam natalium tuorum eris publicæ abjectionis scortum. Tunc beata Agnes cum ingenti constantia dixit: Si scires quis est Deus meus, non ista ex ore tuo proferres. Unde ego, quia novi virtutem Domini mei Jesu Christi, secunda contemno minas tuas, credens quod neque sacrificem idolis tuis, neque polluar sordibus alienis; mecum enim habeo custodem corporis mei angelum Domini. Nam unigenitus Dei Filius, quem ignoras, murus est mihi inexpugnabilis, et custos mihi est nunquam dormiens, et defensor mihi est nunquam deficiens: dii autem tui aut ærei sunt, ex quibus cacabi melius fiunt ad usus hominum: aut lapidei, ex quibus plateæ melius sternuntur (8) ad evadendum lutum. Divinitas autem non in lapidibus vanis habitat, sed in cœlis: non in ære aut aliquo metallo, sed in regno superno consistit. Tu autem et similes tui, nisi ab istorum cultura recesseritis, similis vos pœna concludet; sicut enim illi igne conflati sunt, ut funderentur; sic colentes eos perpetuo incendio conflabuntur: non ut fundantur, sed ut confundantur in æternum, et pereant.

8. Ad hæc insanus judex jussit eam exspoliari, et nudam ad lupanar duci, sub voce præconis dicens Agnem sacrilegam virginem, deos blasphemantem, scortum lupanaribus datam. Statim autem ut spoliata et crine soluta est, tantam densitatem capillis ejus divina gratia concessit, ut melius videretur fimbriis eorum, quam vestibus tecta. Ingressa autem turpitudinis locum, angelum Domini illic ita paratum invenit, ut circumdaret eam immenso lumine, ita ut nullus posset eam præ splendore respicere, nec contingere, nec videre. Fulgebat enim tota cella illa, quasi radians sol in virtute sua; et quanto quis curiosior esse voluisset, tanto sui visus aciem obtundebat. Cumque se in orationem Domino prostravisset, apparuit ante oculos ejus stola candidissima, et apprehendens eam induit se, et dixit: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me in numero ancillarum tuarum computans, vestem hanc mihi largiri præcepisti. Ita

(7) Ita cod. Noall.; at edit., Cupio consultum, etc.

(8) Omnes edit., ex quibus sternuntur plateæ, alia e memorato cod. addita sunt.

namque ad mensuram corpusculi ejus aptum erat A indumentum, et ita nimio candore conspicuum, ut nullus dubitaret hoc angelicis manibus præparatum. Interea lupanar efficitur locus orationis, in quo omnes qui fuissent ingressi, adorarent et venerarentur, dantes honorem Deo pro immenso splendore, et mundiores (9) egredierentur foras, quam fuerant intus ingressi.

9. Cumque hæc agerentur, præfecti filius qui auctor erat hujus sceleris, venit ad locum cum sodalibus suis juvenculis, quasi insultaturus puellæ, cum quibus libidinis suæ se posse credebat ludibrium exercere: sed ingressus ut misit ante se pueros ferventes et turpiter sævientes, cum nimia autem veneratione (10) et ingenti admiratione egressos cœpit impotentes arguere, atque vanos et molles ac miseris judicare. Et irridens eos, locum in quo virgo adorabat, audacter ingressus est: et videns tantum lumen circa eam, non dedit honorem Deo: sed irruens in ipsum lumen, priusquam vel manu eam contingeret, cecidit in faciem suam, et præfocatus a diabolo exspiravit. Videntes autem socii ejus, quod moras intus innecteret, putabant obscœnis eum operibus occupatum. Et ingrediens unus ex juvenibus, qui ei familiarior erat, ut quasi congratularetur insultationi ejus, et mortuum eum inveniens, exclamavit voce magna, dicens: Piissimi Romani, succurrite; magicis artibus ista meretrix præfecti filium interfecit. Fit repente concursus populorum ad theatrum, et varia furentis populi acclamatio. Alii dicebant magam, alii innocentem, alii sacrilegam conclamabant.

10. Præfectus autem, audiens filium suum interiisse, cum 482 ingenti tumultu ac luctu venit ad theatrum; et ingressus locum, in quo corpus filii ejus jacebat exanime, cum magno clamore dicebat beatissimæ virgini: Crudelissima omnium feminarum, ad filium meum voluisti apodixin tuæ artis magicæ demonstrare; et cum talia atque alia hujuscemodi innecteret, et causam mortis ejus ab ea vehementer inquireret, ait ad eum beatissima Agnes: Ille cujus voluntatem volebat perficere, ipse in eum potestatem accepit. Quare autem omnes qui ad me ingressi sunt, sani egressi sunt: quia omnes dederunt honorem Deo, qui misit angelum suum, et induit me hoc indumento misericordiæ suæ, et custodivit corpus meum, quod ab ipsis cunabulis Christo consecratum est et oblatum. Videntes autem splendorem angelicum, adorabant omnes, et abscedebant illæsi: hic autem impudens statim ut ingressus est, sævire cœpit et fremere; cumque manum suam ad me contingendam

aptaret, dedit eum angelus Domini in reprobam quam conspicis, mortem.

11. Dicit ei præfectus: In hoc apparebit quia non magicis artibus ista gessisti, si deprecata fueris ipsum angelum, ut restituat mihi filium meum sanum. Cui beata Agnes respondit: Licet fides vestra hoc impetrare non mereatur a Domino; tamen quia tempus est ut virtus Domini mei Jesu Christi manifestetur, egredimini omnes foras, ut solitam ei orationem offeram. Cumque universi foras fuissent egressi, prosternens se in faciem pavimenti (11), rogare cœpit Dominum, ut juvenem suscitaret. Orante autem illa, apparuit ei angelus Domini, et levavit eam flentem, et confortans animum ejus, juvenem suscitavit. Qui egressus foras cœpit voce publica clamare et dicere: Unus est Deus in cœlo et in terra et in mari, qui est Deus Christianorum; nam omnia templa vana sunt: dii qui coluntur, omnes vani sunt, et penitus nec sibi possunt, nec aliis aliquod auxilium exhibere.

12. Ad hanc vocem omnes haruspices, et templorum pontifices conturbabantur, et fit per eos vehementior quam fuerat, seditio populorum, atque omnes una voce clamabant: Tolle magam, tolle maleficam, quæ et mentes mutat, et animos alienat. Præfectus autem videns tanta mirabilia, obstupuit: sed veritus proscriptionem, si contra templorum pontifices ageret, et Agnem contra suas sententias defensaret, vicarium suum ad seditionem populi judicem dereliquit, ipse autem tristis abscessit, quod eam non potuit post resurrectionem filii sui liberare. Tunc vicarius Aspasius nomine, populi seditionem non ferens (12), jussit in conspectu omnium ignem copiosum accendi, et in medium eam præcepit jactari flammaram. Quod cum fuisset impletum, statim in duas partes divisæ sunt flammæ, et hinc atque illinc seditiosos populos exurebant: ipsam autem penitus in nullo contingebat incendium. Et magis non hoc virtutibus divinis, sed maleficiis reputantes, dabant fremitus inter se populi, et infinitos clamores ad cœlum.

13. Tunc beata Agnes, extendens manus suas in medio ignis, his verbis orationem fudit ad Dominum; Omnipotens, adorande, colende, tremende Pater Domini mei Jesu Christi, benedico te, quia per Filium tuum evasi minas hominum impiorum, et spurcitas diaboli impolluto calle transivi. Ecce nunc sancti Spiritus rore cœlesti perfusa, resolutus est juxta me ignis, flamma dividitur (13), et ardor incendii hujus ad eos a quibus ministratur. effunditur. Benedico te, Pater prædicande, qui etiam inter flammam intrèpidam me ad te venire permittis,

(9) Sic Noall. codex: edit. autem, *omnis qui fuisset ingressus, adoraret.... dans honorem immenso lumini, et mundior, etc.*

(10) Omnes edit., *et ingressos ante se furentes pueros, et turpiter sævientes cum omni veneratione, etc.*; Noall. cod. ut in textu.

(11) Eadem edit., *prosternens se in faciem pla-*

nam; codex Noall... in faciem pavimenti.

(12) *Populi seditionem non ferens* additur e cod. Noall.

(13) Omnes edit., *Ecce et nunc rore cœlesti perfusus per Spiritum sanctum focus juxta me moritur; codex Noall. ut in corpore.*

Ecce jam quod credidi, video : quod speravi, jam teneo : quod concupivi, complector. Te confiteor labiis et corde, et totis visceribus concupisco. Ecce ad te venio vivum et verum Deum, qui cum Domino Jesu Christo Filio tuo, et cum Spiritu sancto vivis et regnas modo et semper per infinita sæcula sæculorum, amen.

14. Cumque compleret orationem, ita omnis ignis exstinctus est, ut nec tepor quidem incendii remansisset. Tunc Aspasius, urbis Romæ vicarius, populi seditionem non ferens, in guttur ejus gladium mergi præcepit : atque hoc exitu, roseo sui sanguinis rubore perfusam Christus sibi sponsam et martyrem dedicavit. Parentes vero ejus nullam **483** penitus tristitiam habentes, cum omni gaudio abstulerunt corpus ejus, et posuerunt illud in prædio suo non longe ab Urbe, via quæ dicitur Numentana. Ubi cum omnis turba Christianorum concurreret, insidias a paganis perpessi sunt : et videntes populum infidelium supervenientem armatum, omnes fugerunt ; aliquanti vero lapidum ictibus læsi evaserunt.

15. Dum orat inter tanta agmina collactanea ejus virgo sanctissima, Emerentiana, constans stabat immobilis (14), et his verbis exprobrabat eis dicens : Superflui, miseri, caduci, atque atrocissimi, Deum omnipotentem colentes occiditis, et pro defensione lapidum homines innocentes jugulatis. Hæc et his similia dum turbis furentibus diceret, lapidata est ab eis, et orans juxta sepulcrum beatissimæ Agnæ virginis, emisit spiritum. Non dubium est quod in suo sanguine sit baptizata, quæ pro defensione justitiæ, dum confiteretur Dominum, mortem constanter excepit. Eadem denique hora fit terræ motus vehementissimus ; et cum nimia esset cæli serenitas, tantæ coruscationes, tantaque fulgura et tonitrua extiterunt, ut pars maxima insani populi exspiraret. Unde factum est ut nullus penitus ex eo advenientibus ad sepulcra sanctorum aliquas molestias excitaret. Venientes autem parentes beatæ Agnæ virginis cum sacerdotibus nocte, abstulerunt corpus Emerentianæ (15), et sepelierunt illud in confinio agelli beatissimæ virginis Agnæ.

16. Igitur dum parentes sanctæ Agnæ assiduis pernoctationibus vigilarent ad sepulcrum ejus, vident in medio noctis silentio exercitum virginum, quæ omnes auro intextis cycladis indutæ cum ingenti lumine præteribant : inter quas etiam vident beatissimam Agnem similiter fulgentem, et ad dexteram ejus Agnum stantem. Hæc dum viderent parentes ejus, et qui simul erant, quasi stupore mentis detenti sunt. Sed beata Agnes rogat sanctas virgines parumper gradum figere, et stans parenti-

bus suis dixit : Videte ne me mortuam lugeatis, sed congaudete mihi et congratulamini, quia cum his virginibus lucidas sedes accepi, et illi sum juncta in cœlis, quem in terris posita tota devotione dilexi (16). Et his dictis, pertransiit.

17. Hæc visio publice ab omnibus, qui viderant, divulgata est. Unde factum est ut post aliquantos annos ad Constantiam Augusti filiam hoc factum ab his qui viderant, narraretur. Erat enim ipsa Constantia virgo prudentissima, sed ita obsessa vulneribus, ut a capite usque ad pedes nulla membrorum pars libera remaneret. Accepta autem spe recuperandæ salutis, venit ad sepulcrum martyris nocte ; et licet pagana, tamen credula animi intentione preces fideliter fundebat. Quod cum faceret repente somni suavitate corripitur, et videt per visum beatissimam Agnem talia sibi monita præferentem : *Constanter age, Constantia, et crede Dominum Jesum Christum filium Dei esse Salvatorem tuum, per quem modo consequeris omnium vulnerum, quæ in corpore tuo pateris, sanitatem. Ad hanc vocem Constantia evigilat sana, et sic sana, ut nec signum in suis membris alicujus vulneris remaneret. Reversa igitur ad palatium sanissima, facit gaudium et patri suo Augusto, et fratribus suis imperatoribus. Coronatur civitas tota, fit lætitia militibus et primatibus (17) suis, atque universis audientibus hæc, infidelitas gentium confundebatur, et fides Dominica lætabatur.*

18. Interea patrem et fratres Augustos rogat, ut basilicam beatæ Agnæ construerent, et sibi illic mansionem collocari præcepit (18). Cucurrit autem hæc opinio ad omnes, et quotquot credentes ad ejus sepulcrum advenissent, salvabantur, quacunque infirmitate detenti essent. Quod facere Christum nullus dubitat usque in hodiernum diem. Perseveravit autem ipsa Constantia Augusti filia in virginitate, per quam multæ virgines et mediocres, et nobiles, et illustres sacra velamina susceperunt. Et quia fides mortis damna non patitur, usque in hodiernum diem multæ virgines Romæ Agnem beatissimam quasi in corpore manentem aspiciunt, et ejus exemplum agentes, viriliter et integre perseverant, credentes sine dubio quod perseverantes perpetuæ victoriæ palmam acquirant.

19. Hæc ego Ambrosius servus Christi, dum in voluminibus **484** abditis invenissem descripta, non sum passus infructuosa silentio tegi. Ad honorem igitur tantæ martyris sicut gesta ejus agnovi, conscripsi ; et ad ædificationem vestram, o virgines Christi, textum passionis ejus credidi destinandum, obsecrans virtutem Spiritus sancti, ut labor noster ad vestram imitationem fructum in conspectu Dei

(14) Ita codex Noal. ; omnes autem edit., *Emerentiana autem, quæ fuerat collactanea ejus, virgo sanctissima, licet catechumena, constanter stabat, in trepida et immobilis.*

(15) Edit., *sanctæ Emerentianæ virginis.*

(16) Eadem edit., *tota animi intentione dilexi.*

(17) Ita codex Noall. ; edit. vero, *militantibus atque privatis.* De quo loco videsis notas Casauboni in Lampridium, pag. 174.

(18) Edit., *Et sibi illic mausoleum collocari.* Consule Acta Liberii in Conciliis Phil. Labæi, p. 37.

valeat invenire, cui honor et gloria in sæcula, Amen (19).

EPISTOLA II (Alias LIII).

Cum beneficia Dei legenda non sint, visionem narrat, qua sibi per Quadragesimam Gervasius ac Protasius semel et iterum, tertia autem vice etiam Paulus apparuerat, ut eis post exhumatas ipsorum reliquias ecclesia construeretur, imperans. Addit convocatis coepiscopis inventa esse sanctorum corpora, quorum conversionem, necem ac sepulturam ex schedula illic detecta refert. Quibus Vitalis ac Valeriæ martyrium etiam inseritur.

AMBROSIVS servus Christi fratribus per omnem Italiam in Domino æternam salutem.

1. In divinis voluminibus reus subscribitur, qui non studuerit dare gratis quod ipse gratis accepit; quidquid enim Ecclesiæ Domini profuturum erat, subtrahisse arguitur, cum noluerit tradere omnibus quod ipse non celandum acceperit. Unde Psalmographus vates canit: « Justitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam et salutare tuum dixi. Non celavi misericordiam tuam in concilio multorum (Psal. xxxix, 14). » Et pro hoc opere quasi vicissitudinem a Deo postulans adjecit: « Tu autem, Domine, ne elonges misericordiam tuam a me (Ibid. 12). » Quasi diceret Deo: sicut ego feci alios misericordiam invenire, ita et ipse non patiaris longe fieri misericordias tuas a me. Aperiamus ergo cur ista præmisimus, et vestros animos qui pie de Domino sentitis et creditis, de inventione sanctorum corporum ad lætitiã invitemus.

2. In diebus itaque transactæ nuper Quadragesimæ, cum Dominus donasset mihi ut jejunantium et orantium (20) me faceret esse participem, in oratione positum ita me somnus oppressit, ut nec vigilans aperte, nec dormiens integre, viderem apertis oculis mecum duos juvenes ephebos vestibus candidissimis, id est, colobio et pallio indutos, caligulis calceatos, manibus extensis orantes. Nullam quidem gravedinem patiens, loqui cum eis non poteram: sed quia, ut dixi, pars in me somni incumbabat, quæ me ad eorum interrogationem verbum proferre non sineret. Plene autem evigilanti visio eorum ab oculis meis elapsa est.

3. Factum est proinde ut rogarem Domini misericordiam, ut si ludificatio dæmonum esset, abscederet: si vero esset veritas, plenius appareret. Ad impetrandum vero quæ poscebam a Domino augmentavi jejunium: similique modo, canente gallo, orantes mecum iidem juvenes apparuerunt.

4. In tertia vero nocte, defecto jejuniis corpore, non dormienti, sed stupenti, cum quadam mihi tertia apparuere persona, quæ similis erat beato Paulo apostolo, cujus me vultum pictura docuerat, in

(19) Eadem edit., obsecrans charitatem Spiritus sancti, ut labor noster in vestra imitatione fructum in conspectu Domini valeat invenire, amen: codex vero Noall. ut nos in textu.

(20) Deest in Rom. edit., et orantium.

(21) Rom. edit., vocaverunt, cumque ab intestato

tantum ut ipse mecum, illis tacentibus, loqueretur dicens: Isti sunt qui, monita mea secuti, prædia et divitias respuentes, secuti sunt Domini nostri Jesu Christi vestigia, nihil terrenum, nihilque carnale concupiscentes, in media hac Mediolanensi urbe per decem annos in Dei servitio perdurantes, ad hoc pertingere meruerunt, ut Christi martyres efficerentur. Quorum corpora in eodem loco invenies, in quo stas et oras. Duodecim pedum altitudine terra coopertam arcam invenies, quam arcam superius exaltabis, et in nomine eorum ecclesiam fabricabis. Cumque ab eo eorum nomina requirerem, dixit mihi: Ad caput eorum libellum scriptum invenies, in quo et ortus eorum, et finis scriptus est.

5. Convocans itaque omnes per circuitum fratres et episcopos urbium vicinarum, referens universa quæ videram, quæque audieram, ipsis coram positus, primus ego terræ fossor accessi: cæteri vero episcopi prosecuti, fodientes pervenimus ad arcam, quam sanctus promiserat Paulus: quam aperientes, invenimus quasi in ipsa hora positos 485 sanctos, miro odore fragrantés. Ad eorum caput libellum invenimus, in quo erant hæc per ordinem universa conscripta:

6. Ego servus Christi Philippus intra domum meam sanctorum corpora, quæ cum filio meo rapui, sepelivi. Quorum mater Valeria et pater Vitalis sunt dicti: quos uno ortu geminos genuere, et unum Protasium, alterum Gervasium vocaverunt (21).

7. Quorum pater Vitalis miles consularis, cum fuisset cum Paulino iudice suo Ravennam ingressus, et cœpisset Paulinus christianos ad sacrificandum requirere, oblatus est ei quidam Christianus nomine Ursicinus, arte medicus, natione Ligur. Tunc jussit eum Paulinus in conspectu suo torqueri, dicens: Sacrifica, Ursicine, diis immortalibus. Ille autem respondens, dixit ad eum: Non sacrificabo surdis et mutis, sed sacrificabo Domino meo Jesu Christo. Et cum vidisset quod eum mutare non posset a constantia sua, post nimia tormenta, jussit eum capitalem subire sententiam. Locus autem ille, ubi decollabantur Christiani, hoc habebat vocabulum, ut diceretur, ad Palmam. Arbor enim antiqua palmæ illic erat.

8. Igitur cum, ut diximus, post nimia tormenta decollandus venisset sanctus Ursicinus ad Palmam, expavit: et dum vellet male evadere, exclamavit S. Vitalis dicens: Noli, noli, Ursicine medice, qui alios curare consuevisti, te ipsum æternæ mortis jaculo vulnerare; et qui per passiones nimias venisti ad palmam, coronam noli perdere a Domino præparatam. Audiens hæc sanctus Ursicinus, genu

Gervasius et Protasius, hoc est, patre sancto Vitale martyre, et matre sanctæ memoriæ Valeria defunctis, utriusque patrimonio successissent, domum propriam, etc. Nos vero duos codices Longipontinos, qui martyrium SS. Vitalis ac Valeriæ huic epistolæ inserunt, secuti sumus.

posuit, et spiculatorem, ut feriret, hortatus; agens pœnitentiam quod expavisset. Quem spiculator feriens, Christi martyrem fecit. Statimque sanctus Vitalis corpus martyris rapiens, intra Ravennensium urbem sepelivit cum omni honestate martyri debita, et ad judicem ultra sanctus Vitalis venire contempsit. Quem Paulinus consularis ideo maxime teneri mandavit; non tantum quia contempsit ad eum redire, verum quantum ob hoc quod christianus esset detectus.

9. Tunc ministri ejus rapiens eum in conspectu ejus adduxerunt. Et videns eum Paulinus, ait ad eum: Quomodo maleficiis deceptus es, Vitalis, ut non sacrifices diis? Cui ille respondit: Non sacrificio surdis et mutis, sed sacrificio Deo meo, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, et Jesu Christo filio ejus, qui cum eo et Spiritu sancto vivit et regnat. Tunc Paulinus jussit eum levari in equuleo, ut per tormenta, ejus consensum ad sacrificandum compelleret. Sed sanctus Vitalis studuit, ut Deo redderet gemmam pretiosam, quam rapere diabolus studebat. Et respondens ait ei: Infinita tibi dominatur stultitia: aut putas memetipsum posse decipere, qui alios a periculo mortis vel deceptionis liberare studui?

10. Tunc Paulinus consularis dixit ad Officium: Ducite eum ad Palmam, et nolite decollare, si sacrificare contempserit: sed facite foveam in terra, tandiu quo usque perveniat ad aquam, et ibi eum supinum deponite, et terra atque lapidibus obrutum, ibi dimittite. Quod cum fuisset impletum, Deus sibi sanctum Vitalem ita martyrem consecravit, ut sacerdos Apollinis qui hoc consilium Paulino judici dederat, diabolo repletus, per septem dies energumenus clamaret ibi, ubi obrutus est sanctus Vitalis dicens: Incendis me, martyr, crucias me, sancte. Post septem vero dies præcipitatus a diabolo in flumine, expiravit. Sanctus autem Vitalis gloriosus martyr Christi, juxta civitatem Ravennensium præstat orationibus vel intercessionibus suis beneficia omnibus credentibus Jesum Christum usque in hodiernum diem.

11. Valeria autem conjux ejus, dum vellet corpus sancti Vitalis auferre, a Christianis prohibita est, et in visionibus sæpe admonita, ne sanctum corpus a malo homine bene positum violaret. Sed illa in intentione perdurante, evidentius ei apparuit sanctus Vitalis, dicens ad eam: Noli mihi molesta esse, mulier; quia nunquam mihi tam gloriosum poteris parare sepulcrum, quale mihi Dominus Jesus Christus fieri jussit.

12. Ipsa autem dum reverteretur ad urbem Mediolanensium, incurrit homines idololatrias Silvano sacrificantes in itinere; quam cum vidissent, deponentes eam de vehiculo, hortabantur secum epulari. Cumque illa resistens, diceret: Chri-

stiana sum, non licet mihi de Silvani vestri sacrificiis manducare, statim illi hæc audientes, tanta eam cæde mactaverunt, ut vix eam seminecem sui homines ad Mediolanensium urbem perducerent, ita ut intra triduum migraret ad Christum.

13. Et posteaquam pater eorum beatus Vitalis martyrio est coronatus, atque beatissima mater Valeria migravit ad Christum, ab intestato jure Gervasius et Protasius parentibus successissent; domum propriam in qua nati fuerant, et res universas parentum, et casellulas venundantes, dederunt omne pretium pauperibus, et familiolam suam ingenuam fecerunt: ipsique se in uno cœnaculo concluserunt, et per decem annos lectioni et orationi vacantes, hoc ordine in anno conversionis suæ undecimo ad palmam martyrii pervenerunt (22).

14. Superveniente comite Astasio, qui proficerebatur ad bellum, quod a Marcomanis fuerat excitatum, occurrerunt ei templorum cultores (23) cum sacerdotibus suis, dicentes: Si vis lætus ad Augustos nostros reverti et victor, Gervasium et Protasium diis nostris sacrificare compelle; vehementer enim dii nostri de eorum contemptu commoti, responsum nobis dare contemnunt.

15. Audiens hæc Astasius comes jussit eos teneri, et ad se adduci. Quibus dixit: Hortor vos ut deorum nostrorum injurias temperantes, ad immolandum eis devoti studeatis insistere; ut expeditio mea gnavigator celebretur. Beatus Gervasius dixit: Victoriæ de cœlo debes ab omnipotente Deo requirere, non de simulacris immundis et vanis, quæ oculos habent sine lumine, aures sine auditu, nares sine odoratu, os sine sermone, manus sine tactu, pedes sine gressu, et ventrem absque interioribus probantur habere, et sine flatu esse noscuntur. Indignatus comes Astasius jussit eum tandiu plumbatis tundi, quandiu exhalaret spiritus.

16. Quo amoto, jussit sibi astare Protasium, cui dixit: Miser, vel tu vivere stude, et noli βρωθίζεσθαι; fieri, sicut et frater tuus. Cui Protasius respondens, ait: Quis est miser, ego qui non timeo, an tu qui me timere probaris? Comes dixit: Ego te quomodo timeo? Protasius respondit: In eo quod te times lædi, si non sacrificavero; si enim non timeres te lædi a me, me ad sacrificium non compelleres. Ego autem te non timens contemno minas tuas, et omnia idola tua, quasi stercora computans, Deum solum qui regnat in cœlis, adoro.

17. Audiens hæc Astasius, jussit eum fastibus cædi. Postea vero erecto dixit: Miser, ut quid tam superbus et tam rebellis existis? vis perire, sicut tuum probasti germanum? Protasius dixit: Non tibi irascor, nec ego, nec ipsa justitia: quoniam cæcos tui cordis oculos attendo: incredulitas enim, quæ in tuis sensibus regnat, non te permittit videre quod Dei est. Nam et Dominus meus Jesus

perveniente, etc.

(23) Eadem edit., occurrerunt ei cultores idolorum

(22) Rom. edit., idola respuentes, sub Astasio comite in Mediolanensi civitate die Kalendarum juniarum feliciter pervenerunt. Nam eo tempore su-

Christus, crucifigentes se non maledixit: sed potius ut eis indulgeretur, oravit, addens et hoc, quia nescirent quid facerent. Unde et ego tui misereor, quia nescis quid facias. Age ergo quod cœpisti, ut mihi possit cum meo fratre Gervasio hodie benignitas Salvatoris nostri occurrere.

18. Tunc comes Astasius jussit eum capite cædi. Quod cum factum esset, ego Philippus abstuli cum filio meo furtim nocte sanctorum istorum corpora, et in domo mea, Deo solo teste, in ista arca saxeâ sepelivi, credens me orationibus eorum consequi misericordiam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum, amen.

487 EPISTOLA III (Alias LV).

Martyrum Vitalis et Agricolæ, qui Bononiæ inter tumulos Judæorum sepulti erant, factam cum plausu Christianorum, Judæorum admiratione, ac miraculis non paucis inventionem refert. Eisdem et a nomine et a constantia in suppliciis laudat: aliaque nonnulla subjicit ad eandem rem pertinentia.

AMBROSIUS, servus Jesu Christi, vocatus episcopus, dilectissimis Fratribus, et universis plebibus per Italiam, æternam in Domino salutem (24).

1. Magna atque præcelsa martyrum testimonia, de quibus vobis scripturus sum, noster potius attenuat quam explicat sermo. Verum quod sermo attenuat, virtus adauget; idcirco quod in me minus est, in martyribus luculenter resplendet.

2. Invitatus itaque a plebe Bononiensi, negare præsentiam meam, Domino suggerente, nullatenus potui; quoniam tempus aderat, ut sua quæ Christus solet mirabilia, suis fidelibus ostenderet. Nam Diocletiani et Maximiani imperatorum temporibus duo viri, Vitalis nempe et Agricola, pro Christo in civitate Bononiæ martyrium passi sunt; quorum corpora, ne a fidelibus reperirentur, inter Judæorum sepulcra recondita fuerant. Christum igitur confitentes, et pro ejus gloria morientes, inter eos qui eum negaverunt, indecore sepulti sunt. Locum autem, qui omnes latebat, Christus Dominus noster mihi revelare dignatus est. Ubi jejuniis et orationibus plures habentes excubias, invenimus tandem pignora martyrum, prout mihi Dominus revelaverat, tanquam inter spinas rosam legentes, et omnibus palam manifestata sunt.

3. Aderat populus Christianus cum plausu et lætitia. Judæi ludentes dicebant: « Flores visi sunt in

(24) Codex Reg. et universæ plebi æternam in Domino salutem. Magna atque præcelsa martyrum testimonia, quæ attenuat noster potius quam explicat sermo. Igitur invitatus a plebe Bononiensi, negare præsentiam meam nullatenus potui: quoniam tempus aderat, ut sua Dominus mirabilia, quæ solet, ostenderet. Apophoreta quidem plena sanctitatis et gratiæ mecum detuli: apophoreta autem solent habere triumphos principum. Et hæc apophoreta triumphalia sunt; Christi enim nostri principis triumphus sunt martyrum palmæ. Ergo quia in me minus est, quam præsumebatur, in martyribus plus reperitur,

terra nostra (Cant. II, 12). » Respondebant Christiani: « Tempus incisionis advenit (Ibid.). » Alii dicebant: Alii seminaverunt, et nos in eorum labores introimus, et martyrum fructus recipimus; ut quod scriptum est impleatur, quod qui seminat, et qui metit, mercedem accipit (Joan. IV, 36). Judæi, audientes voces plaudentis Ecclesiæ, ridentes dicebant: « Vox turturis audita est in terra nostra (Cant. II, 12); » Christiani dicebant: « Vineæ florentes dederunt odorem suum (Ibid. 13). » Unde bene per Prophetam dicitur: « Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam (Psal. XVIII, 3). » Quasi dicat: « Dies diei, » hoc est, Christianus Christiano; et nox nocti, hoc est, Judæus Judæo.

4. Certe et ipsi dæmones confitebantur, et ab hominum corporibus illico egrediebantur. Et multi qui variis vexabantur ægritudinibus, sanctorum tangentes sudaria, continuo sanabantur, et plura per sanctos suos mirabilia in populi præsentia, dum sacra veherentur pignora, operatus est Dominus.

5. Colligant ergo alii aurum atque argentum, et de latentibus eruant venis, legant pretiosa monilium serta: temporalis iste thesaurus est, et habentibus non infrequenter perniciosus. Nos legimus martyrum clavos; et plures quidem, quia plura in eis vulnera quam membra fuerunt. Colligimus sanguinem triumphalem, et crucis lignum. Namque sicut qui ad convivium magnum invitatur, apophoreta secum referre consuerunt, ita nos ex convivio Bononiensi apophoreta gratiæ et sanctitatis plena nobis reservare curavimus.

6. Sanctorum igitur martyrum uni nomen est Vitalis, Agricola nomen alteri utrique nomen aptum; ut martyrio jam designati ipsis etiam vocabulis noscerentur. Nam ille Vitalis dictus est, quasi per istius vitæ contemptum, vitam aliam quæ æterna est, sibi compararet: iste vero Agricola, qui bonos spiritalis gratiæ fructus sereret, et sui sanguinis effusione meritorum et virtutum suarum plantaria rigaret.

7. Sanctus Vitalis, cum a persecutoribus, ut Christum negaret, imperaretur, et ille constantius confiteretur; adeo omni tormentorum genere cruciatus est, ut nullus (25) in ejus corpore sine vulnere esset locus. Quare hanc ad Dominum 488 orationem effudit, dicens: Domine Jesu Christe Salvator meus et Deus meus, jube suscipi spiritum meum; quia jam desidero accipere coronam quam

Sancti martyris nomen Agricola est. Cætera vero eadem serie, ac iisdem verbis, excepta una aut altera sententia, habentur in Exhortat. Virgin. a cap. 1, num. 2, usque ad cap. 2, num. 10. Sed post verba hodie dedicamus subjungitur illa invocatio, quam in lib. cit. cap. 14, num. 94, legere est: postquam additur clausula: Passi sunt, etc., ut infra.

(25) Reg. codex, profiteretur Dominum Jesum Christum, illis omnium tormentorum in eo genera exercentibus, ita ut non esset, etc.

sanctus angelus tuus mihi ostendit. Et completa A oratione, emisit spiritum.

8. Sanctus vero Agricola mitioribus ita præditus erat moribus, ut ab omnibus impense diligeretur: ideoque ejus passionem differebant. Verum persecutorum hæc indulgentia, quæ etiam immanitate martyri videbatur acerbior; nec enim eorum blanditiæ sedulitatis, sed fraudis erant: differebant quippe coronam. Hinc namque tormenta suppliciaque plura in sancto exercere Vitale, ut sanctum terrerent Agricolam: sed Dominus illa in majorem ejus constantiam vertit. Denique videntes nihil proficere, eum tandem cruci affixerunt; sicque Deo spiritum reddidit.

9. Sanctus Vitalis sancti Agricolæ servus fuerat, mox ejus in passione socius, nunc gloriæ consors B factus est. Merito autem sanctus Vitalis primo passus est, et ut servus præcessit, quia domino parabat locum: secutus est dominus, ut servi prudentis fidem probaret. Passio servi disciplina est domini: hic instituit, ille implevit; nihil illi servitute decerpitur. Quomodo autem minui potest, quod Christus donavit egregie! Ille quidem homini serviendo didicit quomodo placeret Christo: hic geminam acquisivit laudem in illo magisterii, in se martyrii. Beneficiis mutuo certaverunt, postquam æquales esse meruerunt: hic illum ad martyrium præmisit, ille istum accersivit. Nihil ergo ad meritum hominis conditio detraxit, nihil dignitas auxit: sed utrumque fides consummavit. Nam scriptum est: « Sive liber, sive servus, omnes in Christo unum sumus (Galat. III, 28); et: « Unusquisque quod fecerit bonum, hoc recipiet a Domino (Ephes. VI, 8). » Apud Dominum enim servitus et libertas æqua lance penduntur: cum nulla sit major dignitas, quam servire Christo, qui tanti nos æstimavit, ut animam suam pro nobis traderet.

10. Hæc vobis pauca et compendiario, dilectissimi fratres, de corporum sanctorum martyrum inventionem significare curavimus; ut ipsorum memoriam in Ecclesiis facere valeatis. Passi sunt autem sancti martyres sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus, in civitate Bononiensi provinciæ Italiæ, pridie Nonas Novembris, regnante Jesu Christo Domino nostro, cui est omnis honor et gloria in sæcula sæculorum, amen.

EPISTOLA IV (Alias XXIX).

Glorianum ad maturam et continuam pœnitentiam excitans, quid ipsi sive in dictis sive in factis sequendum fugiendumve sit, præscribit.

AMBROSIIUS EPISCOPUS FLORIANO.

1. Dilecte fili, dilige lacrymas, noli differre eas. Tantum promptus esto ad lamenta, quantum fuisti promptus et pronus ad culpam. Nulla res de peccato te securum faciat (Eccli. V, 5).

(26) Rom. edit., *Mentem hominis, etc.*

(27) Eadem edit., *ad noxiam trahit.*

(28) Reg. Codex, *perpetua pœna constringit.*

2. Non potes iram vitare, saltem tempera. Magna gloria est si, cui potuisti nocere, parcas; peccanti in te non retribuas secundum culpam, sciens in te venturum esse judicium. Nam non habebis indulgentiam, nisi alteri donaveris (Jac. II, 13); odium enim hominem separat a regno, a cœlo subtrahit, a paradiso dejicit.

3. In omnibus actibus tuis imitare bonos, æmulare sanctos, habeto ante oculos exempla sanctorum: socios tibi bonos conjunge, quia si socius fueris conversationis, eris et virtutis (Psal. XVII, 26). Periculosum est cum his qui male vivunt, conversari. Melius est ergo habere malorum odium, quam consortium.

4. Vanus sermo cito polluit mentem; et facile agitur quod libenter auditur. Hoc proferatur ex labiis quod aures non polluat audientis. Mores hominis (26) lingua pandit, et qualis sermo ostenditur, talis animus comprobatur: « Ex abundantia enim cordis os loquitur, » ut scriptum est (Math. XII, 34). Retine verbum quod non ædificat audientes, quia qui otiosum verbum non reprimit, cito ad noxia transit (27).

489 5. De alieno malo os tuum non coinquines: nunquam detrahas peccanti, sed condole: quod in aliis detrahis, in te potius pertimesce. Nunquam profecto detrahes, si te ipsum bene perspexeris. Tantum cura corrigere vitam tuam, quantum prospicis alienam. Per nullam fallaciam vitam alicujus defendas.

C 6. Nec plaga, nec mors te terrebit, si bene et pie vixeris. Curiositas periculosa præsumptio est. Plus dilige audire quam dicere: plus auscultare quam loqui. Qui obtemperat in malo, similis est ei, qui facit malum. Facientem et obsequentem par pœnitentia constringit (28). Quidquid boni cum discretionem feceris, virtus est: virtus vero indiscreta pro vitio deputatur.

7. Testimonium tuum nulli noceat: sermo tuus non sit reprehensibilis, sed ab omnibus sit acceptus atque laudabilis. Nullius personæ affectu a recto judicio deflectaris, an dives, an pauper sit; causam respice, non personam. Justitiam pro sola æterna retributione distribue; qui enim præsentia dona affectat, futuram gloriam non quærit, vel sperat. In D judicio nunquam misericordiam deseras: impia (29) justitia est humanæ fragilitati non ignoscere. Nullum ante judicium condemnes: nullum iudices suspicionis arbitrio.

8. Cave honores, quos tenere sine culpa non potes. Sublimitas honorum sine onere peccati vix tenetur; ideo dicit Apostolus: « Nec quærentes ab hominibus gloriam (I Thess. II, 6): in majori enim gradu (30) major sine dubio culpa est: qui minor est, veniæ proximus est.

(29) Codex Reg., *impia mens est, etc.*

(30) Idem cod. *Sublimatus honorem agnitudo est, scelerum: in majori gradu, etc.*

9. Nullus sine peccati periculo terrenas res (31) administrat: valde rarum est, ut qui divitias possidet ad requiem tendat. Unde scriptum est: « Amen dico vobis quod dives difficile intrabit in regnum cœlorum (*Matth. xix, 23*). » Qui curis terrenis se implicat, a Domino se separat (32). Nemo potest amplecti Dei gratiam simul et sæculi. Difficile est cœlestibus et terrenis curis simul insistere. Difficile est Deum simul et mundum diligere. Toto animo odi et damna quod diligit mundus. Tanquam mortuus, a labe et affectu istius mundi te separa: sicut sepultus, nullam habeas curam de hoc sæculo: tanquam defunctus, ab omni terreno te priva negotio. Contemne vivens quæ post mortem habere non poteris.

(31) Regius codex, *sine peccato terrenas res, etc.*

(32) Rom. edit., *ab eo te separa*. Minus commode.

(33) Eadem edit. *Omnibus te tribue..... ne forte præferas illum, etc.*

(34) *De his dicitur; hæc verba cum subjecto*

10. Omnibus tribue: non eligas cui miserearis; ne forte prætereas illum (35) qui meretur accipere: incertum est enim pro quo placeas magis Deo. Non auferas uni unde tribuas alteri; ne alieno spolio misericordem te ostendas: condemnat miseratio ista, non proficit.

11. Bonum quod facis, misericordiæ, non jactantiæ causa facias: si enim hic laus quæritur, in cœlo remuneratio amittitur. De his dicitur (34): « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (*Matth. vi, 2*). » Justis in cœlo, non in terra merces promittitur.

12. Lege quod scripserim; et vide ne quod legendo miraris, vivendo contemnas. Vale, et nos dilige, quia te ut filium nos diligimus.

B

Matthæi loco in Reg. cod. desiderantur: in quo etiam post verbum *promittitur* epistola desinit in hunc modum: *Vide quisquis hoc legis, ne quod legendo respicis, vivendo contemnas. Laus Deo. Amen.*

MONITUM.

Sequentes duæ preces in omnibus quidem Ambrosianis editionibus reperiebantur: sed scripta earum exemplaria per quam rara sunt, et inventu difficilia. Nobis profecto, forulis nobiliorum bibliothecarum non indiligenter perlustratis, manuscriptum prioris orationis nullum, posterioris vero tantum unicum detegere licuit. Quod argumentum est haud mediocre illos a quibus inter Ambrosii Opera primum editæ sunt, non frequentium exemplarium auctoritate niti potuisse. Non mirum igitur si a iudicibus sagacioribus utraque partus adulterini loco habita fuerit; etiamsi enim prima non paucis Doctore nostro visa sit digna, tamen attentius consideranti et ejus stylus ab Ambrosiano paulum diversus, et in ea citati ex antiquo fœdere loci nonnulli cum LXX versione non congruere deprehenduntur. Quod vero attinet ad posteriorem, in ea rejicienda minor est difficultas; quippe quæ, licet non inelegans, Ambrosianæ gravitatis vix quidquam præ se ferat. Eam autem ad codicem Floriacensem annorum circiter 700 exactam, multo quam fuerat, emendatiorem exhibemus. Cæterum nobis minime placet, quod Theophilus Reinaudus utramque eapropter Mediolanensi episcopo ascriptam putat, quia characteres S. A. eisdem orationibus in manuscripto aliquo prænotatos de sancto Ambrosio quispiam interpretatus sit, cum per illos sanctus Anselmus indicaretur. Enimvero ut alia quadrarent, nimium unius ratio dissidet ab altera, quam ut ambarum eundem auctorem fuisse arbitremur.

PRECATIONES DUÆ

HACTENUS AMBROSIO ATTRIBUTÆ.

PRECATIO PRIMA.

In præparatione ad Missam.

1. Summe sacerdos et vere pontifex Jesu Christe, qui te obtulisti Deo Patri in ara crucis hostiam puram et immaculatam pro nobis miseris peccatoribus, et qui dedisti nobis carnem tuam ad manducandum, et sanguinem tuum ad bibendum, et posuisti mysterium in virtute Spiritus sancti, dicens: « Hæc quotiescumque feceritis, in mei me-

C moriam facietis (*I Cor. xi, 25*); rogo per tuum sanguinem pretiosum, magnum salutis nostræ pretium: rogo per hanc miram et ineffabilem charitatem, qua nos miseros et indignos sic amare dignatus es, ut lavares nos a peccatis nostris in sanguine tuo; doce me servum tuum indignum, quem inter cætera dona tua ad officium sacerdotale vocare dignatus es nullis meis meritis, sed sola dignatione misericordiæ tuæ: doce me, quæso, per